

Pleinrees: Den Haag, behoud uw pleinen!

Bij de bestudering van oude kaarten van Den Haag krijg je een fraai beeld van een lommerrijk dorp met groene luthoven, mooie paleizen, buitenplaatsen, paviljoenhuizen en grachten. Het is die eeuwenoude sfeer waar menigeen nu nog naar op zoek is.

Het is niet zozeer melancholisch om oude stadsplattegronden te bestuderen, maar meer een behoefte om de ontwikkelingen die zich in de loop der eeuwen hebben voorgedaan vanuit een historisch perspectief te bekijken. Vaak is het nieuwe op het oude gebaseerd en zijn de oorspronkelijke vormen nog enigszins herkenbaar.

Zo was 'het' Plein vroeger een achterhof, die als moestuin van het kasteel van de Hollandse graven in gebruik was. In de stedenatlas van Johan Blaeu uit 1649 staat de tuin als Stadthouderspleyn vermeld. Het Nederlandse woord 'plein' is verwant met het Franse 'plain', dat effen, vlak of plat betekent. Op de oude kaarten komt het woord nauwelijks voor. Open publieke ruimten werden aangeduid als: markt, plaats, hof of veld.

Tuinarchitectuur

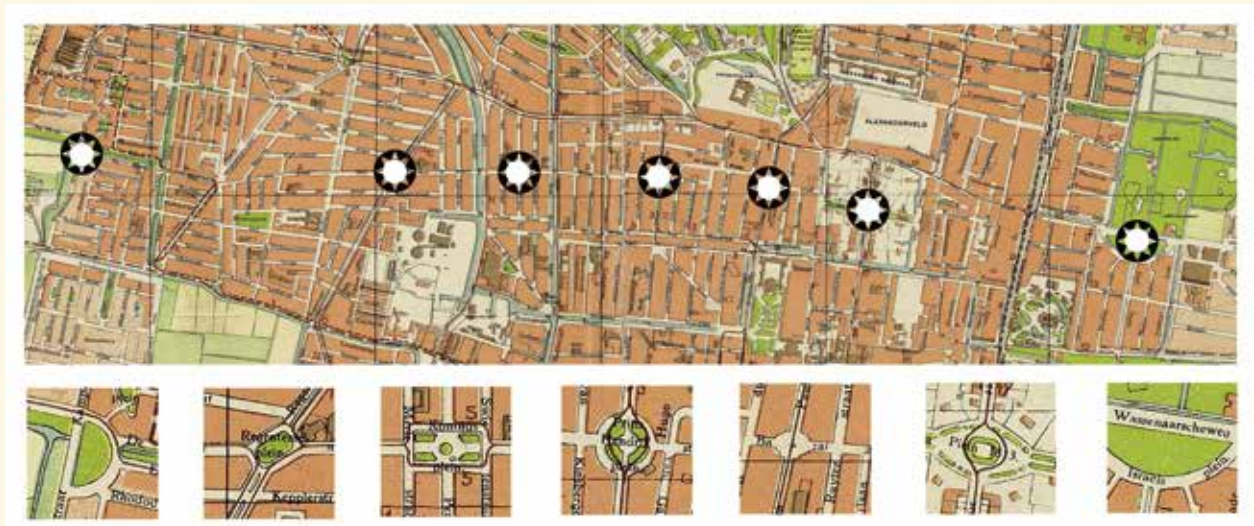
De connectie tussen pleinen en tuinen is bewaard gebleven. Misschien niet zozeer in de letterlijke zin, als wel in de functie van een open ruimte in het groene gebied. Helaas zijn er in de afgelopen eeuw veel achtertuinen opgeofferd door het steeds maar weer volbouwen van de percelen die nog uitbreidingsmogelijkheden achter de huizen boden. Wanneer men de huidige plattegrond van Den Haag bekijkt en specifiek op zoek gaat naar open ruimten, dan ontdekt men een bijzondere constellatie. Den Haag heeft er met de grote stadsuitbreidingen in de 19^e en 20^e eeuw een aantal pleinen bij

gekregen. Zo zijn er zeven pleinen, die zich dwars over de kaart in een rechte lijn van oost naar west manifesteren.

Van N52°05' E4°19' naar N52°04' E4°16' zien we respectievelijk: Josef Israëlsplein (half rond), Plein 1813 (bijna ovaal), Anna Paulownaplein (twee bijna halfrondjes), Prins Hendrikplein (rond), Koningsplein (ovaal), Regentesseplein (rechthoek met rond), Mient (half rond).

De Engelsen noemen een rond plein een circus en een vierkante of rechthoekige ruimte een square, kleine intieme pleintjes worden in Londen aangeduid met court en in de dorpen heeft men een green als centrale groene ruimte. Het is opmerkelijk dat er op de Haagse plattegronden van vóór de tijd van de grote stadsuitbreidingen nog helemaal geen ronde pleinen met bijbehorende ringwegen waren. Het fenomeen, waarbij verschillende paden uitkomen op een centraal punt (rond-point¹), is vanuit de tuinarchitectuur naar het stedenbouwkundig spectrum overgewaaid en

¹ *Le rond-point apparaît au XVIIIe siècle dans le vocabulaire des jardins pour désigner le point de rencontre de plusieurs allées rayonnantes. L'aménagement urbain s'approprie ce terme au siècle suivant pour nommer une place créée dans un environnement rural ou périurbain gagné par l'urbanisation, et dont la fonction de carrefour est importante.* <https://fr.wikipedia.org/wiki/Rond-point>

De zeven-pleinenreeks

werd in metropolen als Parijs en Londen al toegepast, zodat de Haagse stadsarchitecten van de negentiende eeuw de kunst alleen maar hoefden af te kijken. Er werden prachtige nieuwe ontwerpen gemaakt, die helaas vanwege het verschil van inzicht tussen de bouwgrondmaatschappijen en de gemeente niet uitvoerbaar bleken. Gelukkig zijn er schetsen bewaard gebleven.

Op dit gemeentelijk uitbreidingsplan is rechts Plein 1813 te zien. Links daarvan is een ontwerp getekend voor de aanleg van het Anna Paulownaplein en het Prins Hendrikklein.

“Den Haag is vermaard om zijn pleinen”, schrijft wethouder Boudewijn Revis aan de voorzitter van de Commissie Leefomgeving in ‘Pleinenaanpak 2015-2017’ en hij vervolgt zijn betoog met: “Plein 1813, het Regentesseplein en het Anna Paulownaplein zijn voorbeelden van prachtige historische pleinen in de stad.” Daarmee ziet hij deze drie pleinen als voorbeeld voor het gemeentelijke revitaliseringsplan voor het Kerkplein, Anna Blamanplein, Alphons Diepenbrockhof en Kamperfoelieplein. De Pleinenaanpak is een pilot, waarbij het idee is dat er meer pleinen zullen volgen. Pleinen krijgen veel aandacht. Ook voor het Koningin Julianaplein (het KJ-Plein) heeft de gemeente een nieuw ontwerp in de maak. Twee nieuwe woontorens van 90 meter hoog gaan de open ruimte, die er nu nog is, weer dichtstoppen.

De functie van open ruimte

Tegenwoordig gaat de discussie niet zozeer over het plein an sich, maar over wat partijen willen dat erop komt. Dat kan variëren van een megalomaan gebouw tot een zee van terrassen met parasols of sport- en speeltoestellen. Maar ook een flinke serre ten behoeve van de horeca zien we vaak verschijnen, ook al bedekt die een flink deel van de gevel van een monumentaal gebouw.

De gewenste historische waarde van een plein komt dan nauwelijks meer aan bod en dreigt over het hoofd gezien te worden. Logischerwijze zou eerst de vraag gesteld moeten worden of de ruimte van het plein wel opgeofferd moet worden. Alvorens plannen voor enigerlei vorm van bebouwing van een plein worden besproken, behoort een beschouwing plaats te vinden over de functie van het plein als openbare ruimte en de plaats daarvan in het stedelijk plaatje. Bij die belangenafweging kunnen dan ook de kosten en de opbrengsten van het plein worden betrokken. De grond kan immers voor de burgers, die de oorspronkelijke functie van het plein willen behouden, van grote waarde zijn. De gang van zaken, waarbij pleinen worden volgebouwd of uitgegeven via precario-rechten aan horecaondernemingen, verdient beslist geen schoonheidsprijs en toont onvoldoende historisch en stedenbouwkundig besef.

Stadsgroen

Stadsbouwmeester Zeger Reijers (1789-1857) had een grote voorkeur voor luisterrijke monumenten en weinig oog voor binnenterreinen en open ruimten. Zijn opvolger, de in 1853 aangetreden Willem Cornelis van der Waeyen Pieterszen (1819-1874), ontwikkelde een plan voor een ruim opgezet villapark. Met Plein 1813 introduceerde hij een ‘rondpoint’. Dit ontwerp kreeg bij de uitbreiding van de stad navolging in verschillende vormen en maten. Hierdoor kregen de stijve rasterstratenplannen van de burgerwijken, die tussen 1870 en 1890 werden gebouwd, meer lucht. De ‘rond-points’ verfraaiden de wijken en brachten het lommerrijke groen, dat door de verstedelijking verloren was gegaan, op kleine schaal terug. Stadsbewoners waardeerden de openbare ruimten vanwege de rust en de levendigheid, die elkaar afwisselden, en dat doen ze nog steeds. Hier kon en kan men elkaar in een ongedwongen sfeer ontmoeten, flaneren, activiteiten organiseren en feest vieren.

Ruimtelijke ordening

Het waren stedenbouwkundigen die in het begin van de 20^e eeuw de stadsindeling bepaalden, maar in een democratische maatschappij wordt meer inspraak door burgers, bedrijven en belangenorganisaties gewenst. Zo ontstond het begrip *ruimtelijke ordening*. Daartoe werd de stad opgesplitst in deelgebieden waaraan specifieke

eigenschappen werden toebedeeld en functies toegekend. Bij die functietoekenning kregen de verschillende stadsdeelbesturen een belangrijke rol en werd aan burgers en belangengroepen inspraak verleend.

Ruimtelijke ordeningsplannen bestonden uit grote kaarten met bijbehorende wetboekjes, waarin de regels met een toelichting werden beschreven. Die regels gaven met een specifieke functiecode aan wat er per kaartlocatie mag en kan worden gebouwd of aangebracht. Sinds 2010 moeten alle officiële ruimtelijke ordeningsplannen digitaal opgesteld worden, conform de wettelijk omschreven ruimtelijke-ordeningstandaarden. Deze digitale kaarten worden tegenwoordig een 'verbeelding' genoemd. Deze verbeelding en alle bijbehorende stukken zijn voor iedereen te raadplegen op www.ruimtelijkeplannen.nl.

Horecaexploitatie

Het bestemmingsplan regelt het gebruik (de bestemming) van de grond in een bepaald gebied. Dat gebruik kan bestemd worden voor wonen,

detailhandel, horeca, recreatie, verkeer, gedenktekens enz. Handelen in strijd met de regels van een bestemmingsplan is een economisch delict waar maximaal 6 maanden cel op staat of een boete van ruim € 20.000. Ook vanuit de gemeente kan handhavend worden opgetreden met zogenoemde bestuurlijke dwang, waaronder het verbeuren van een dwangsom, als aan de illegale toestand geen einde wordt gemaakt.

Van de genoemde zeven pleinen hebben het Anna Paulownaplein en het Prins Hendrikplein van de politiek het stempel *horecaplein* gekregen. Dat wil echter nog niet zeggen dat de totale openbare ruimte ook gebruikt mag worden voor horeca-exploitatie. Volgens het bestemmingsplan is daar alleen binnen de bebouwing horecaexploitatie toegestaan. Zo hebben de kernen de bestemming 'groen' gekregen en zijn horecaterrassen daar dus niet toegestaan. Onlangs is gebleken dat bij het in gebruik geven van de openbare ruimte op pleinen de bestemming zo nu en dan over het hoofd wordt gezien.

Plein 1813 op een verbeelding met bijbehorende legenda

Dat risico bestaat als tijdens het verleningsproces verschillende vergunningstelsels ten onrechte niet op elkaar zijn afgestemd. In het ene stelsel is dan bijvoorbeeld een vergunning vereist voor het (langdurig) in gebruik geven van de openbare ruimte en in het andere stelsel is een vergunning vereist voor de activiteit die zal gaan plaatsvinden op datzelfde stuk openbare ruimte.

Voor het plaatsen van horecaterrassen op gronden met de bestemming 'groen' dient een ontheffing of een wijziging van het bestemmingsplan te volgen en kan niet worden volstaan met een simpele vergunning voor grondgebruik in het kader van de openbare orde. Bij de ambtelijke behandeling van vergunningaanvragen is het daarom van groot belang dat samenhangende regelingen en voor-

schriften in acht worden genomen bij het uitgeven van de vergunningen. Daarmee zouden onze Haagse pleinen bijzonder zijn gediend.

Carla van Beers en Henk Boenders, werkgroep Levende Historie, tekst en afbeeldingen

Bronnen:

Oorschot 2014

Leo M. Oorschot, Conflicten over Haagse Stadsbeelden. Van Willemspark tot Spuiforum (diss. TU Delft), in Architecture and the Built Environment #06 2014

Jongepier 1988

Robbert Jongepier, Het openbare stedelijke plein, Delft: Delftse Universitaire Pers 1988

Stal 1989

Kees Stal, Den Haag in kaart gebracht. 750 jaar groei in plattegronden uit het Gemeentearchief, Den Haag: Sdu Uitgevers 1989